

Jegyzetek az angol szerzői jog (copyright) történetéről*

„Csak az ostoba ember ír másért, mint pénzért”, mondta a nagy ember. Azért, hogy növelje az olvasásra érdemes könyvek számát, az emberiség törődött azzal, hogy gondoskodjék arról, hogy az írók kapjanak valami ellenszolgáltatást szorgalmukért. És így találták ki azt a biztosítékot a számukra, amit szerzői jognak nevezünk.

Az első angol szerzői jogi törvény a híres 1709-es törvény (Statute) volt. De a szerzői jogi védelemhez hasonló valami létezett már legalább 150 évvel korábbi időponttól kezdve. Ennek két fő forrása és támasza volt, először a Korona előjogai és másodsorban a Stacionárius Céh uralma alatt álló londoni könyvkereskedők egymás közötti megállapodása.

A Korona (királyi hatalom) eljárása része volt az általános monopólium adományozási [eladási] gyakorlatának, de már majdnem rögtön azután, hogy Caxton az első könyvét kinyomtatta Westminsterben 1477-ben a király különleges jogokat vindikált magának a nyomtatott könyvekre. Még egy olyan állításnak is vannak nyomai, hogy minden nyomtatás a király előjoga. Van például egy feljegyzés egy privilégiumról, amit 1597-ben a királynő inasának adtak bizonyos, 14 éves gyerekek számára készülő tankönyvek nyomtatására, és még 1631-ben is találunk egy engedélyt egy bizonyos Weckherlin részére, amely kizárólagos jogot ad neki a latin klasszikusok egy részének nyomtatására.

De sokkal általánosabb volt ennél, hogy a király az új könyvek nyomtatására szóló privilégiumokat adományozott. 1518-ban Richard Pynson, a Király Nyomdása cím második birtokosa, kinyomtatta az első antikvabétus angol nyelvű könyvet, és a címlapjára ezt írta: „*Cum privilegio impressa a rege indulto, ne quis hanc orationem intra biennium in regno Angliae imprimat aut alibi impressam et importatam in eodem regno Angliae vendat*”. Pynson későbbi könyveire csak ez van írva: „*Cum privilegio a rege indulto*”.

Több mint kétszáz évig azután, hogy Pynsonnak 1518-ban privilégiumot adományoztak, általános szokás volt ilyen privilégiumot szerezni a Koronától. Például Loggan *Oxonia illustrata* (Oxoniae, e Theatro Sheldoniano, 1675) című nyomtatványában az áll, hogy II. Károly Loggannek adományozta „a fentemlített vázlatok nyomtatásának egyedüli jogát az engedélyünk kiadása utáni 15 év tartamára”. És ez a gyakorlat olyan megrögzött lett, hogy gyakran tovább folytatódott még azután is, hogy Anna törvényét elfogadta a Parlament 1709-ben. Így például mikor 1741-ben Austin, egy könyvkereskedő ki akart adni Stackhouse *A*

* The Oxford Companion to English literature. (Az oxfordi angol irodalomtörténet). Ed. by sir Paul Harvey. 4th ed. rev. by Dorothy Eagle. Oxford, 1967, Clarendon Press. Appendix II. Notes on the history of English copyright.

Biblia története című művéből egy második kiadást (az első 1732-ben jelent meg), szabadalomlevelet kapott II. Györgytől, amely neki adta a kiadás kizárólagos privilégiumát 14 évre. És Warburton egy korai Pope kiadásába is bele van nyomtatva II. György 1759. július 24-i keltezésű adománylevele, amely Warburtonnak adja „királyi privilégiumunkat és engedélyünket, a nevezett munka nyomtatására és kiadására” 14 évre.

A Koronát azonban egy másik módon is érdekelte a szerzői jog. Bizonyos könyvtípusokra különleges előjogot formált, és ezek nyomtatásának kizárólagos jogát csak ő adományozta [*gyakorlatilag azonban eladta*]. Ezek a következők voltak: állami dokumentumok, például törvények (Acts of Parliament), királyi vagy titkos tanácsi rendeletek (Orders in Council), Bibliák és imakönyvek (*mint az angol egyház feje, a király ezt is hivatalos iratnak tekintheti*), az Évkönyvek (bírói határozatok gyűjteménye), és Almanachok. Ez a jog valódi jog volt, és ma is él. A királynő nyomdászait ma is szabadalomlevél jogosítja fel, hogy a törvényeket, a Bibliákat és az imakönyveket ők nyomtassák. Hogy az oxfordi és cambridgei egyetemi nyomda osztozik velük ebben a jogukban, csak abból a tényből ered, hogy mindkét egyetemnek régi oklevele van (Oxfordé 1636-os), amely felhatalmazza őket, hogy „mindenféle könyveket nyomtassanak”.

A Koronáról elmondható, hogy egy harmadik módon is érdeklődik a szerzők és kiadók jogainak „támogatása” iránt, ez pedig a kiadványok cenzúrázásával áll kapcsolatban. De a Korona tevékenységének ez a része nagy mértékben összefonódik a Stacionáriusok Céhének működésével, amely a könyvkiadás engedélyező szerve volt.

1557-ben Mária királynő céglevele 97 személyt jegyzett be (incorporated) név szerint mint a *Stacionáriusok Céhének* alapító tagjait. A cég létrehozásának nem sok köze volt a szerzőkkel és jogaikkal való törődéshez. Valójában azért történt, mert „bizonyos lázító könyveket ... naponta nyomtatnak, ezzel megújítva és terjesztve az Anyaszentegyház katolikus tanítása elleni nagy és útálatos eretnokséget.” Elrendelték, hogy senki ne gyakorolhassa a nyomtatás mesterségét, kivéve ha tagja a Céhnek, és a Céh vezetőjét és két gondokát felhatalmazták, hogy foglalja le és semmisítse meg a tiltott könyveket, és börtönözze be azokat, akik a nyomtatásban nem tartják be a rendelkezéseiket. A Céhet arra is felhatalmazták, hogy testületi szabályokat is hozhat a szakma kormányzása és ellenőrzése céljából.

Ezt az oklevelet megerősítette Erzsébet királynő is 1559-ben, és még ugyanebben az évben királyi *Utasítás* (Injunction) követelte meg, hogy bármely könyv kinyomtatására az engedélyt valamilyen hivatalos hatóságtól kell beszerezni.

A Stacionáriusok Céhe már 1557 után majdnem rögtön elkezdte vezetni a „szövegek” (copy) tulajdonosairól való nyilvántartását, és a könyveket azok a nyomdászok jegyeztették be ide, akiknek a szerzők előzőleg eladták a kiadás jogát. 1576 és 1595 között több mint 2000 „szöveget” regisztráltak, egészben vagy részben mint egyes céhtagok tulajdonát. Mivel csak a Céh tagjainak volt törvényadta joguk a nyomtatásra, a nyilvántartás azt mutatta, hogy melyik tagnak melyik könyv kinyomtatásához van joga, és ha másik nyomdász céhtag ezt megsértette, azt meg lehetett gátolni, orvosolni lehetett pénzbírsággal, amelyet a Céh vetett ki. Ha

kalózkidó sértette meg a privilégiumot, és nem céhtag, azt is meg lehetett ebben akadályozni a Céh azon hatalmánál fogva, hogy teljesen megsemmisíthette a sajtóját. A 16. és 17. századi állami iratok, különösen a *Csillagkamara* és a *High Commission Court* (Főbiztosok Bírósága) iratai sok utalást tartalmaznak a Céh mindkét tevékenységére vonatkozóan.

Érthető módon a Céh gazdagabb tagjai kezébe került a legtöbb „szöveg” tulajdonjoga, és ez elégedetlenséget okozott a kisebb tagok között. Királyi dekrétum erősítette meg 1585-ben a Céh levelét, de felsorolta, hogy sok gazdagabb tag adta át különféle szövegeit a Céhnek a szegényebb tagok javára és megsegítése érdekében. Ez az eljárás magát a Céhet tette egyes művek tulajdonosává.

Ennek az lett a következménye, hogy 1600-ban már egy bizonyos könyv kinyomtatásának joga, amelyet ekkor még nem neveztek „copyright”-nak, két módon is védve volt, először királyi pátenssel, amely a pátens tulajdonosának adta a nyomtatás jogát meghatározott számú évre, és másodszer a Stacionáriusok Céhe szabályzata és belső rendelkezései révén. De nincs semmi nyoma a bírósági iratokban, hogy egyetlen esetben is érvényesítették vagy elismertették volna ezt a jogot. A tény az, hogy olyan alaposan védte a Céh belső hatalma, hogy nem volt rá szükség.

A nyomtatáshoz való egyedüli jognak ezt a két forrását a Csillagkamara 1637-es „a nyomdászok és betűöntők szabályozását érintő” dekrétuma elismeri. Ez törvénybe iktatta, a 2. paragrafus értelmében, hogy minden könyvet engedélyeztetni kell és be kell vezetni a Stacionáriusok Céhének nyilvántartásába, a 7. paragrafus értelmében pedig senki nem nyomtathat ki vagy hozhat be az országba olyan szöveget, amelynek a kinyomtatásához a Stacionáriusok Céhe vagy bárki más személy szabadalomlevél, rendelet vagy a Céh könyveibe történt bejegyzés folytán kizárólagos joggal rendelkezik.

Mivel a Csillagkamarát 1641-ben eltörölték, egy 1641-es rendelkezés (Ordinance) megtiltotta bármely könyv kinyomtatását, a „szöveg” tulajdonosának beleegyezése nélkül. És ezt követte az 1643-as Hosszú Parlament híres rendelkezése (Ordinance). Ez kikötötte, hogy egy könyvet sem lehet kinyomtatni, ha előbb nem cenzúrázták. Azt is törvénybe iktatta, hogy egy olyan könyvet sem lehet a Céh előzetes engedélye nélkül kinyomtatni senkinek, amelynek a szövegét előzőleg már a Stacionáriusok Céhe kapta meg „szegényebb tagjaik megsegítésére és támogatására”. Megújította a Céhnek azt a jogát is, hogy az engedély nélküli nyomdákat összetörje, és engedély nélkül nyomtatott könyvek után kutasson és ezeket elkobozza.

De itt, akárcsak Mária királynőnek a Céhnek adományozott céhlevele esetében, az elsődleges indok nem a szerzők jogának védelme volt. Mert a Rendelkezés preambuluma (bevezetése) felsorolja, hogy „sok félrevezető, botránys, lázító és rágalmazó” művet adtak ki az utóbbi időben, „a Kormány és a Vallás nagy sérelmére”, és hogy sok magánnyomdát állítottak fel. Ennek a rendelkezésnek az a része, hogy megkövetelte minden könyv cenzúrázását [*korábban hivatalos cenzúra nem létezett*] váltotta ki Miltonból az Areopagitica megírását. „Ahhoz a részhez”, mondja, „amely jogosan őrzi meg minden embernek a saját szövegét, vagy a

szegényekről gondoskodik, nem nyúlok, csak azt kívánom, nehogy ürügynek használják fel arra, hogy visszaéljenek vele és becsületes és vesződséges munkát végző embereket üldözzenek vele, akik egyik tekintetben sem vétettek semmit.” És a vége felé arról beszél, hogy „minden ember jogosan tartsa meg számos szövegét, amit Isten őriz, hogy kétségbevonjunk”.

További rendelkezések is voltak hasonló értelemben 1647-ben, 1649-ben és 1652-ben. És a Stuart Restauráció után, 1662-ben egy törvényt fogadtak el „a lázító, felségáruló és cenzurázatlan könyvek és füzetek kinyomtatásával elkövetett gyakori visszaélések megakadályozására”. Ez mellékesen megint foglalkozott a szerzői joggal is. A 3. paragrafus értelmében minden könyvet be kell vezetni a Stacionáriusok Céhének nyilvántartásába, és a 6. paragrafus értelmében „senki sem nyomtathat ki vagy hozhat be az országba bármely olyan könyvet, amelynek kizárólagos kinyomtatására bármely más személynek szabadalomlevél vagy a Céh könyveibe megfelelően megtörtént bejegyzés révén ... joga, privilégiuma, felhatalmazása vagy engedélye van, a tulajdonos vagy tulajdonosok engedélye nélkül”.

1684-ben a Céh új oklevelet kapott, amely a céh nyilvántartásai alapján, a céhtagok közül név szerint felsorolta a „szövegek” tulajdonosát vagy tulajdonosait. „Mi meg akarván és óhajtván erősíteni és szilárdítani minden tagot az őt megillető jogokban és tulajdonban, jóváhagyjuk a nevezett jegyzéket, és kijelentjük, hogy a Céh minden tagja, aki bármely könyv tulajdonosa lesz, bírja és élvezze az ilyen könyv vagy szöveg kinyomtatására szóló kizárólagos jogot, hatalmat, privilégiumot vagy felhatalmazást, ahogy eddig is szokásos volt.”

A Cenzúra Törvényeket sokszor újra megerősítették, de a legutolsó törvény hatályát veszítette 1694-ben. Ennek az lett a következménye, hogy nem maradt olyan parlamenti törvény, amely elismerte volna a nyomtatáshoz való kizárólagos jogot, és kétségtelenül ez volt az egyik oka annak, hogy elfogadták az 1709-es törvényt.